

ÖZGÜN BASKI RESİM SANATI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

Zeynep GÜRLER², E. Yıldız DOYRAN³, Burhan YILMAZ⁴

ÖZET

Bu araştırma özgün baskı resim sanatı hakkında yapılmış detaylı bir incelemeyi içermektedir. Araştırmada baskı sanatlarının tarihsel gelişimine dair bilgiler verilmiş, bu bilgiler ışığında baskı teknikleri sıralanmıştır. Ülkemizde özgün baskının tarihsel gelişimi ve uygulama biçimleri de ele alınmıştır. Çalışmada bir özgün baskı atölyesi kurulması için gerekli olan temel malzeme ve teçhizatlar sıralanmıştır. Baskı sanatının teknik, malzeme ve uygulama gibi etkenlere bağlı olarak birçok çeşidi vardır. Günümüzde geleneksel yöntemlerden deneysel yöntemlere kadar çok çeşitli biçimlerde baskı eserler üretilmektedir. Bugün özgün baskı sanatı birçok okulda ders olarak okutulmakta, birçok müze ve galeride, sanat merkezinde sanatçılar tarafından uygulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özgün Baskı Resim, Litografi, Linol Baskı, Gravür

¹ Bu makale Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma Birimi'nin desteğiyle 2017.09.01.591 numaralı proje kapsamında yazılmıştır.

² Arş. Gör. Düzce Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Resim Bölümü,
Orcid No: 0000-0002-6954-6648, zeynepgurler@duzce.edu.tr

³ Prof. Dr. Düzce Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Resim Bölümü,
Orcid No: 0000-0002-1223-7553, eyildizdoyran@duzce.edu.tr

⁴ Doç. Dr. Düzce Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Resim Bölümü,
Orcid No: 0000-0002-7019-3595, burhanyilmaz@duzce.edu.tr

Makale Geliş Tarihi: 25 Nisan 2019 **Kabul Tarihi:** 25 Haziran 2019

A RESEARCH ON THE ART OF PRINTMAKING

ABSTRACT

This research includes a detailed review of the art of printmaking. After a survey of the historical development of the printmaking, various printing techniques are enumerated. The historical development of the printmaking and its forms of application in Turkey are also discussed. Moreover, the basic materials and equipment required for the establishment of a printmaking studio are specified. Printmaking has several different kinds depending on the technical, material and application factors. At the present time, printmaking works are produced in various forms from traditional methods to experimental methods. Today, the art of printmaking is taught as a lesson in many schools, and it is practiced by artists in numerous museums, galleries and art centers.

Key Words: *Printmaking, Lithography, Lino Printing, Engraving*

Giriş

Özgün baskı sanatı günümüzde teknolojinin olanaklarıyla yapılmasının yanı sıra geleneksel yöntemlere sadık kalınarak yapılan bir sanat türüdür. Bu anlamda hem geleneksel hem de çağdaş türleri bünyesinde barındıran bir sanat dalı olduğu belirtilmelidir. Bu araştırmada özgün baskı sanatının tarihine, yöntem ve tekniklerine, sanatçı ve eser örneklerine değinilmiş ve bir özgün baskı atölyesinin nasıl kurulabileceği hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Günümüze kadar sayısız araştırmanın yapıldığı özgün baskı sanatı hakkında tarihsel ve teknik bilgileri, örnek eserleri, atölye ve baskı malzemeleri gibi bilgileri içeren bu araştırma alan için belirli bilgileri toplu bir şekilde sunmayı amaçlamaktadır. Araştırma yöntemi olarak öncelikle literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Daha sonra bir özgün baskı atölyesi için gerekli asgari fiziksel şartlar ile atölye içerisinde kullanılan araç ve gereçler hakkında yerinde inceleme gibi yöntemlere başvurulmuştur.

Özgün baskı sanatının tarihsel gelişimine bakıldığında Sümerlere kadar uzanan bir geçmişi olduğu görülmektedir. Sümerlerin oyulmuş silindir mühürleri kil üzerinde döndürerek elde ettikleri tarihteki ilk baskı uygulamalarından, oyun kartlarını, dini kitapları ve sanat eserlerini çoğaltma tekniği olarak kullanılmasına kadar uzanan süreçte özgün baskı resim, günümüzde birçok farklı tekniği içinde barındıran özgün bir sanat dalı olarak kabul edilmektedir. Tam olarak bilinmese de bugünkü anlamıyla özgün baskının ilk olarak Çin'de MS. 105 yılında kâğıdın icadından sonra kâğıtlara baskı yapılmasıyla başladığı bilgisi mevcuttur (Kıran, 2017: 56). Baskı sanatları tarihsel dönemlere ve kültürlere göre çeşitlilik göstererek günümüze kadar gelmiştir. Günümüzde de geleneksel uygulamaların yanı sıra çağdaş ve deneysel uygulamalarla çok önemli bir sanatsal üretim olarak var olmaktadır.

Ülkemizde, üniversitelerimizin güzel sanatlar eğitimi veren neredeyse bütün fakültelerinde bugün baskı resim atölyeleri mevcuttur ve bu alanda eğitim verilmektedir. İşlevsel ve sanatsal amaçlı olmak üzere pek çok farklı alanlarda çalışma imkânı sunan bu alanda atölyelerimiz Türkiye özgün baskı resim sanatına mal olmuş sanatçılar yetiştirmiştir. Özgün baskı sanatının ülkemizdeki konumu ve önemi buradan anlaşılmaktadır.

1. Özgün Baskı Resim

Özgün baskı resim, çeşitli araç ve malzemeler ile hazırlanmış kalıplar yardımıyla ya da bu malzemeleri doğrudan kullanarak kâğıt ve benzeri malzemeler üzerine basılmasıyla elde edilen çalışmalar için kullanılan bir terimdir (Keser, 2005: 64). Sanatçı hazırladığı baskı kalıplarını geleneksel çoğaltma tekniklerinden biri ya da birden fazlasını

kullanarak oluşturabilir. Hazırladığı kalıplardan baskı yoluyla çoğalttığı baskıların her birini imzalar ve numaralandırır (Tekcan, 1997: 14-13). Çoğaltılan her bir çalışma, sanatçısı tarafından numaralandırılıp, imzalanır. İngilizce *print/printmaking*, Fransızca *estampa*, İtalyanca *stampa* olarak adlandırılan tekniğin ülkemizdeki ilk örnekleri için ‘gravür sanatı’ ve ‘sanat grafiği’ gibi tabirler kullanılmış, ancak ilk kez 1972 yılında Mustafa Aslier tarafından kullanılan ‘özgün baskı resim’ adı dilimize yerleşmiştir (Aslier, 1985: 33).

Özgün baskı resim (gravür, litografi, serigrafi ve ağaç baskı tekniklerinin tümü) grafik sanatlarının bir kolu olarak değerlendirilir. Ancak bu şekilde sınıflandırılmasına rağmen boya resmin tüm özelliklerini taşır ve dolayısıyla en az onun kadar özgündür. Resimden ayrılan yönü özgün baskı resmin çoğaltılabiliyor olması ve birden fazla kopyasının olmasıdır (İçmeli, 1985: 64).

1.1.Özgün Baskı Resmin Tarihçesi

Özgün baskı resmin tarihteki ilk örnekleri M.Ö.3000 yıllarında Doğu Asya’da Çin’de görülmektedir. İpek üzerine yapılan bu örnekler Taocu rahiplerin kötü ruhları kaçırmak amacıyla tahtaya oyarak hazırladıkları mühürlerin baskılarıdır. M.Ö.2000’li yıllarda Sümerlerde de baskı örnekleri görülmektedir, onlar ise oyulmuş silindir mühürleri kil üzerinde döndürerek oluşturdukları baskı yöntemini kullanmışlardır. Tarihsel süreç içinde baskı malzemeleri çeşitlenerek çoğalmıştır.

Başlangıçta sanatsal bir uygulamadan ziyade bir iletişim aracı olarak kullanılan baskı teknikleri batının doğu ile ticari ilişkilerinin artmasıyla birlikte Avrupa’da da uygulanmaya başlamıştır. 15.yüzyıl Orta Avrupa’sında bilinen ilk örnekler ilk uygulamalar da doğudaki gibi dini kitaplarını çoğaltılıp yayılmasında ve tekstil alanında kullanılmıştır. Rönesans’ın yayılması birlikte ahşap ve metal kalıplara resim oyup basma sanatını da beraberinde getirmiştir (Aslier, 1985: 33-34).

1440 yılında Avrupa’da Gutenberg’in matbaayı icat etmesiyle birlikte başlayan yeni dönemde kitap süslemelerinde ve illüstrasyonlarında da kullanılmaya başlayan baskı resim uygulamaları, sanatsal bir kimlik kazanır (Tansuğ, 2005: 310). O tarihlerde yapılan baskılar, kalıbın oyulup hazırlanması ve basım işlemleri için birden çok kişinin çalıştığı kolektif bir çalışmanın ürünleridir.

19. yüzyıl sonuna doğru Endüstri Devriminin de etkisiyle ortaya çıkan *Arts and Crafts Movement* (Sanatlar ve El Sanatları Hareketi)’nin öncüleri W. Morris ve J. Ruskin ortaçağda üretilmiş olan bu kitap ve harf tasarımlarını inceleyerek yeni ürünler ortaya koymuşlardır. Özellikle Morris, el sanatları ve malzeme kullanımının değerini ön plana çıkartarak kitap tasarımlarının bir sanat haline gelmesine katkı sağlamıştır. Bu tavır

uygulamalı sanatların güzel sanatlarla aynı değerinde görülmesini sağlamış ve Bauhaus Okulu tarafından benimsenmiştir (Bektaş, 1997: 702).

1.1.1. Türkiye’de Özgün Baskı Resim

Baskı tekniklerinin Anadolu’daki ilk uygulamaları, kil üzerine basılan silindir ve mühürlere dayanmaktadır. Yüksek baskının ilk örneklerini oluşturan bu teknikten sonra kumaş üzerine, oyularak şekillendirilmiş tahta kalıpların basılması ile elde edilen örnekler de mevcuttur (Akalin, 2003: 130). Elimizde 16. yüzyıl öncesine dayanan örnekleri bulunan bu tekniğe “yazmacılık” adı verilmektedir ve bu teknik günümüzde Elazığ’da “çit baskıcılığı” adıyla uygulanmaya devam etmektedir

15. yüzyılda İstanbul Kâğıthane’de kurulan ilk kâğıt fabrikası, öncelikli olarak hattatlara kâğıt sağlamak amacıyla kurulmuş olsa da baskı tekniklerinin gelişmesine ve yaygınlaşmasına da katkı sağlamıştır. Bu dönemde basım evlerinde kullanılan ilk baskı tekniği, harita ve kitap basımına elverişli olduğu için taş baskıdır (litografi). Toprak (2009: 3)’ın belirtildiği üzere “ilk Türk matbaası ile matbaanın kurucusu olan İbrahim Müteferrika, basımevinin hazırlıklarına 1719’da başlamış, şimşirden, bakırdan kalıplarını yaparak bir Marmara haritası basmıştır”.

İlk gravür örnekleri ise 16. yüzyıla ait İstanbul ve saray çevresinin sosyal yaşantısını konu alan baskı resimlerinde karşımıza çıkar. Bir çoğaltım tekniği olmanın dışında baskı resim olarak sayılabilecek bu eserler, o dönemde Osmanlı Devleti tarafından davet edilen Avrupalı oryantalist sanatçılar tarafından yapılmıştır. Akalin (2000:106) Bruyn ve Melling gibi sanatçıların yaptığı gravürlerin bu dönemde yapılan diğer gravürlerden ayrı tutulduğunu belirtirken, William Bartlett, Thomas Allom ve Preziosi’nin sayılması gereken diğer önemli isimler olduğunu yazmaktadır.

Türkiye’de eğitim amaçlı ilk özgün baskı resim atölyesi 1892 yılında, Sanayi Nefise Mektebi’nde, Hakkaklık bölümü adı altında açılmıştır. O dönemde İstanbul’da özel ve askeri basım evlerinin sayısının artması, kalıp oyma tekniklerinde çalışabilecek nitelikli eleman ihtiyacını doğurmuştur (Südor, 1999: 90). Baskı tekniği halen özgün bir sanat olmaktan uzaktır ve atölyelerde yalnızca çoğaltım aracı olarak kullanılmaktadır.

Özgün baskı resmin, taşbaskı ile çoğaltılan çağdaş anlamda ilk örnekleri ise 1936 reformuyla Akademi’de resim bölümü şefliğine atanan L. Lévy döneminde, ilk çalışmalarını ipek baskı ve monotipi tekniklerde denemiş olan Sabri Berkel’le 1960’lı yıllarda görüldüğü söylenebilir. Bunu, Turgut Zaim’in çinko baskıları izler (Özsezgin, 1998: 67). 1930 kuşağı olarak nitelendirilebileceğimiz ilk kuşak özgün baskı sanatçıları Sabri Berkel, Nurullah Berk, Ercüment Kalmık, Turgut Zaim, Abidin Dino, Eren-Bedri

Rahmi Eyüboğlu ve heykeltıraş Zühtü Müritoğlu'dur. Aliye Berger kendi özel atölyesini kurmuştur (Südor, 1999: 90).

Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü'nde ise, 1940'lara doğru, gravür atölyesinin geliştirilmesiyle ilk gravür çalışmaları kendini gösterir. 1958'de Almanya'dan dönen Mustafa Aslıer, İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Grafik Sanatlar Bölümü'ne atanmasından sonra, bu okulda özgün baskı çalışmaları, çeşitli sanatçıların eğildikleri bir alan olma özelliğine kavuşur. 1981'de kurulan ve kısa adı GMK olan "Grafikerler Meslek Yüksek Kuruluşu" çevresinde, bugün piyasa olgusunun da tamamlayıcı parçaları haline gelmiş olan sanatçılar, öğretim kurumlarında genç grafikerlerin yetişmesinde etkili görevler üstlendikleri gibi, kendi stüdyolarını açarak daha geniş bir alana ürün verme yolunda aktif çalışmalar yapmaktadırlar (Özsezgin, 1998: 67).

1939 yılında düzenlenmeye başlanan Devlet Resim ve Heykel sergilerine 60'lardan sonra baskı resim de dâhil edilmiş, devlet tarafından satın alınan eserlerle Ankara, İstanbul ile İzmir Resim Heykel Müzelerinin özgün baskı resim koleksiyonları oluşmaya başlamıştır. Her yıl düzenlenen sergiye katılan sanatçıları teşvik için verilen ödüllere 1974 yılından itibaren baskı resim alanında da ödül vermeye başlanması sanatçıların baskı resme olan ilgisini arttırmıştır. Bu sergiyi Viking, DYÖ, Esbank gibi yarışmalı Özel Kurum Sergileri takip etmiştir. (<http://www.hasanpekmezci.com/baski-resim-ve-turkiyede-baski-resim/>)

Baskı resim alanında aktif olarak çalışmalar yapan ve eğitimci kimliğiyle de öne çıkan sanatçı Süleyman Saim Tekcan'ın 1974 yılında kurulan özgün baskı resim atölyesi, IMOĞA (İstanbul Museum of Graphic Arts / İstanbul Grafik Sanatlar Müzesi), bu alanda eğitim vermeyi amaçlamaktadır. 1993 yılında kurulan Aksanat Kültür Merkezi'nde yer alan litografi ve serigrafi atölyesi de kurulduğu günden bu yana sanatçılar tarafından aktif olarak kullanılmaktadır. Atölyelerde sürdürülmekte olan çalışmalarla özgün baskı resim alanında çağdaş eserler üretilmektedir. (<https://imoga.org/pages/baski-resim-print>)

Türkiye'deki başlıca özgün baskı koleksiyonu Marmara Üniversitesi Cumhuriyet Müzesi'ne aittir. Koleksiyon Hüsamettin Koçan'ın öncülüğü ile 2008'de kurulmuştur. Balıkesir'de bulunan Devrim Erbil Müzesi belediye ve valiliğin desteği ile kurulmuş bir başka özgün baskı resim müze girişimidir. Anadolu, Hacettepe, Gazi gibi üniversitelerin çabalarıyla kurulan Çağdaş Sanatlar Müzelerinde de özgün baskı resim örnekleri mevcuttur (Aslan vd. 2015: 95).

Marmara Üniversitesi Cumhuriyet Müzesi Özgün Baskı Koleksiyonunun geçmişi, özgün baskı alanın önem arz eden sergilerden biri olan "Çağdaş Türk Gravür Sanatı" sergisine uzanmaktadır. Cumhuriyetin 50.yılı kutlamaları kapsamında düzenlenen sergi,

Türkiye’de birçok kentte ve dünyanın çeşitli ülkelerinde sergilenmiştir. Koleksiyon daha sonra 1999 yılında önce İstanbul’da “Müzesini Düşleyen Sergi” adıyla ardından “Sanat-tır” projesiyle 3636 km yol kat ederek Diyarbakır, Van, Erzurum ve Bayburt’ta sergilenmiştir. (http://cumhuriyetmuzesi.marmara.edu.tr/ust_menu/muze-hakkinda/tarihce/)

2. Özgün Baskı Resim Teknikleri

2.1. Düz Baskı

Düz baskı, yüksek ve çukur oluşturmadan baskı plakası yüzeyini hassaslaştırıp boya alıcı bölümler oluşturarak yapılan baskıdır (**Resim 1**). Çinko, alüminyum, bakır ve taşın kullanıldığı bu teknikte baskı yüzeyinde hiçbir yükseklik farkı yoktur (Tekcan, 1997: 1413).

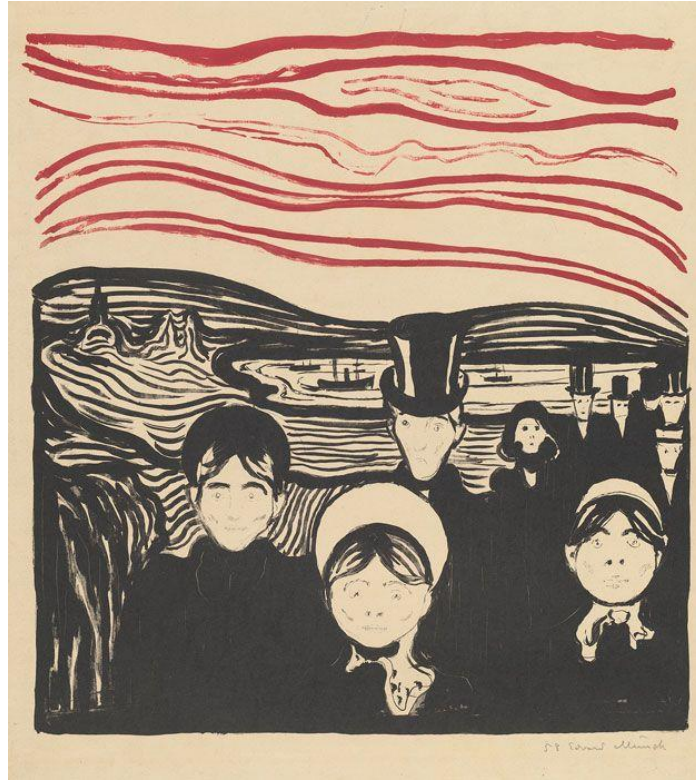

Resim 1. Édouard Manet, Sivil Savaş, 1874, Litografi, 39,7x50,8 cm, Metropolitan Müzesi
Kaynak: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/337625>

2.1.1. Taş Baskı (Litografi)

Yüzeyi temizlenmiş taş üstüne yağlı kalem ve yağlı mürekkeple çizilen desen kuruduktan sonra üstüne sulu arapzankı-nitrik asit karışımı sıvı sürülür. Taş üstündeki boya tutucu ve boya itici yüzeyler su yardımı ile oluşturulur. Merdane ile yedirilen boya, çizilmiş, görüntülenmiş yüzeylere tutunur ve kağıda pres aracılığıyla geçirilir. Litografide her renk için ayrı bir taş kalıp hazırlanır. Ofset baskı gelişinceye kadar basım evlerinde uzun süre bu teknik kullanılmış ve yüksek tirajlı işler yapılmıştır. Bugün sanatçılar tarafından yaygın kullanılan bir tekniktir (Tekcan, 1997: 1413).

Ofset sisteminin ilk başlangıcı sayılan taş baskı, hızlı çalışma imkânı sunması ve renk seçenekleri bakımından da zengin bir çalışma alanı sunması bakımından sanatçılar tarafından her dönem rağbet görmektedir (**Resim 2**).

Resim 2. Edward Munch, Anksiyete, 1896, Renkli Litografi, 42x38.7 cm

Kaynak: https://www.edvard-munch.com/gallery/litho/anxiety_litho.htm

Resim 3. Jean Dubuffet, Bitki Örtüsü, 1953, Litografi, 50.3 x 65.4 cm, MOMA, New York
Kaynak: https://www.moma.org/explore/inside_out/2015/01/22/jean-dubuffet-memories-from-nature/?utm_source=social&utm_medium=tumblr&utm_campaign=013115b

2.1.2. Ofset-Baskı (Ofset-Lito) Yağ ve su temeline dayanan litografinin gelişmiş bir biçimidir. Ancak taşın yerini çinko, alüminyum, bakır vb. metal yüzeyler almıştır. İmge, taş baskıda olduğu gibi doğrudan metale çizilip boyanarak oluşturulmaktadır. Bu teknikle özgün baskı üretilmekle birlikte fotografik yöntemler de bu teknikte uygulanabilmektedir (**Resim 3**) (Tekcan, 1997: 1413).

Resim 4. Paul Gauguin, Havva (Kabus) 1900, Mono Baskı, 64.2x48.9 cm

Kaynak: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paul_Gauguin,_Eve_\(The_Nightmare\),_1899%E2%80%931900_monotype.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paul_Gauguin,_Eve_(The_Nightmare),_1899%E2%80%931900_monotype.jpg)

2.1.3. Mono Baskı

İlk olarak gravür tekniğiyle birlikte kullanılmaya başlanan mono baskıda, cam veya benzeri pürüzsüz bir yüzeye boyayla desen uygulanır ve kâğıda baskısı alınır. Diğer bir uygulama yöntemi ise boya yüzeye sürülüp üzerine kâğıt yerleştirip arkasına desen çizilerek, kâğıda baskısı alınmasıdır. Yalnızca tek bir baskı elde edilebildiği için kimi sanatçılar tarafında baskı tekniği olarak kabul edilmemektedir. Bunun nedeni özgün baskının, çoğaltılabilme esasına dayanmaktadır. Çalışma baskı yöntemiyle kâğıda aktarılması nedeniyle, doğrudan resim yüzeyine çalışılmadığı için, bir baskı tekniği olarak görülmektedir (**Resim 4**).

2.2. Yüksek Baskı

En eski baskı uygulaması olan bu teknik, yüksek baskı alanlar düşünülerek, baskı dışı kalan yerlerin oyularak alçaltılması ilkesine dayanmaktadır. Baskı malzemesi olarak, kalıp ağaç, linol, poliüretan plaka ve muşamba tercih edilmektedir. Önce istenilen dokuda beyaz alanlar oyulur ve daha sonra kalıp yüzeyinde kalan yüksek kısımlara merdane ile boya verilerek kâğıda basılır. Baskının kâğıda aktarılması pres yoluyla olabileceği gibi, kâğıdın arkasından tahta bir kaşık ya da ağaç silindir yardımıyla bastırılarak yapılabilmektedir (Tekcan, 1997: 1413).

2.2.1. Ağaç Baskı

Baskıda kullanılacak sert ya da yumuşak dokulu bir ağaç enine ya da boyuna kesilip baskı yüzeyi olarak hazırlanır ve özel oyma aletleriyle oyularak baskı kalıbı yapılır. Sert dokulu şimşir, ceviz, gürgen gibi ağaçlara desenini çizen sanatçı daha sonra iskarpela ve bürenlerle baskı alanları dışını oyar. Oymalı kolaylaştıracağından sert dokulu ağacın enine kesimi yeğlenir. Yumuşak dokulu ağaçlar da dikine kesilerek daha büyük yüzeyler elde edilmekte, ağacın dokusundan da yararlanılabilmektedir. Sanatçı ağaç dokularıyla yapıtını bütünleştirmekte ve ürüne doku kazandırabilmektedir. Bu teknikte de her renk için ayrı kalıp hazırlanır. Boya merdaneyle yüzeye verilir ve sonra görüntü ya kaşıkla ya da özel presle kâğıda geçirilir (**Resim 5**) (Tekcan, 1997: 1413).

Resim 5. Kathe Kollwitz, İki Ölü, 1919, Ağaç Baskı

Kaynak: <https://www.flickr.com/photos/92440193@N03/8686589145>

2.2.2. Linol Baskı

Özgün baskı sanatçıların tercih ettikleri, yapıtlarını çoğaltmak için kullandıkları Linol baskı tekniğinde, kalıp linol oyma bıçaklarıyla oyularak hazırlanır. Bu baskıda da, ağaç baskıda olduğu gibi her renk için ayrı kalıp hazırlanması gerekmektedir (**Resim 6**) (Tekcan, 1997: 1413).

Resim 6. Pablo Picasso, Kadın Portresi, 1958, Linol Baskı, TATE

Kaynak: <https://www.theartstudiouk.com/?product=pablo-picasso-portrait-of-a-woman-after-cranach-the-younger>

2.3. Çukur Baskı

Ağaç baskı tekniğinden ortaya çıkan bu oyma baskı tekniğinde hazırlanan kalıbın yıpranması sebebiyle çok sayıda baskı alınamaması, son baskıların ilkleri kadar etkili olmaması gravür baskı tekniğinin gelişmesine neden olmuştur. Bu teknik, sanatçıların tarafından zanaat becerisi gerektirmemesi, daha rahat çizim yapmaya imkân tanıması, çok sayıda kaliteli baskı alınabilmesi dolayısıyla sıklıkla tercih edilmektedir. Metali işlemek için, oyma, kazıma (*engraving*), aşındırma (*etching*), kuru kazıma (*drypoint*),

akuatint (*aquatint*), soft ground, lift ground ve mezzotint gibi farklı teknikler tarihte geliştirilen tekniklerdir. Bu teknikler dışında collagraph, carborundum ve epoksi baskılar gibi bazı çağdaş teknikler de kullanılmaktadır. Dilimizde Çukur Baskı veya Alçak Baskı olarak adlandırılan bu teknik İngilizce *Intaglio Printing*, Almanca *Tiefdruck* olarak adlandırılmaktadır (Tekcan, 1997: 1413).

İlk çukur baskı çalışmaları, 15. yüzyılda, Avrupa'da metal zanaatkârlarında görülmektedir. Çalışmalarını metal üzerine oyan kuyumcular, zırh ve silah yapan zanaatkârlar yapıtlarını öncelikle kâğıt üzerine basarlardı. Mücevher ve silahın arşivlenmesi amacı ile yapılan bu baskılar arşiv niteliği taşımaktaydı. 20. yüzyıla kadar, Dürer gibi çoğu sanatçı, baskı resim tasarımlarını kendileri hazırlamış ancak kalıbı oyma ve baskı işlemlerini başka ustalar yapmıştır. Ancak Ekspresyonist sanatçılardan sonra bu gelenek bozulmuş, özgün baskı resmin tüm bu aşamaları sanatçı tarafından yapılır hale gelmiştir.

Çukur baskı tekniği yüksek baskının tersine, oyulan veya kazınan yerler mürekkebi alır ve çukurda kalan çizgilerin baskısı alınır. Baskı için özel olan baskı kağıdı önce ıslatılır ve ardından pres makinesinin tablasının üzerine önce kalıp daha sonra da kağıt yerleşecek şekilde konur ve baskı işlemi tamamlanır.

Resim 7. Rembrandt van Rijn, Mesih İki Hırsız arasında çarmıha gerildi: Üç Haç, Soğuk Kazıma, 1653, 38.4x44.3 cm

Kaynak: <https://www.metmuseum.org/de/art/collection/search/354631>

2.3.1. Soğuk Kazı

Metal plaka üstüne sivri uçlu çelik ya da sert metal kazıma aletleriyle desenini çizer. Bu aletler metali oyarken çapaklar da bırakır. Mürekkep bu çapaklara ve oyuklara tutunup baskıda sanatçının istediği görüntüyü verir (Tekcan, 1997:1414). Bu teknikte önemli olan yüzey çalışmasında herhangi bir kimyasal işlem uygulamamasıdır. Metal yüzeyinde oluşturulan çukur çizgi ve dokulara boya uygulanıp temizlenir ve nemlendirilmiş özel kâğıtlara baskı alınır (**Resim 7**) (Ayan 2010: 139).

2.3.2. Mezzotint

İnce dişli bir alet ile metalin yüzeyi dokulandırılarak boya tutucu çukurlar elde edilir. Yüzeye verildiğinde bu küçük çukurlara dolan boya baskıda yoğun bir siyahlık yaratır (**Resim 8**) (Tekcan, 1997: 1414).

Resim 8. Charles Turner, Kâğıt üzerine Mezzotint ve Suluboya, 59x85.1 cm, TATE
Kaynak: https://fr.wikipedia.org/wiki/Fichier:Charles_Turner_-_Shipwreck.jpg

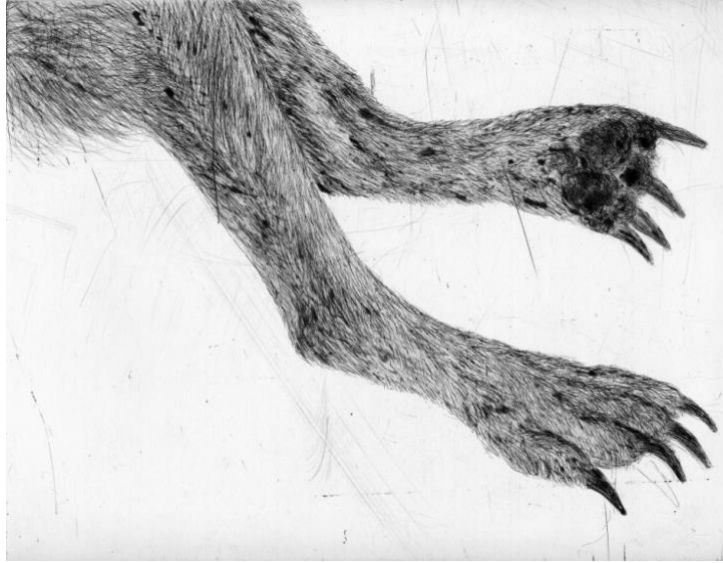
2.3.3. Aside Yedirme Baskı

“Ofort” adıyla da bilinen bu teknikte metal, aside dayanıklı bir vernikle ya da özel bir asfalt karışımıyla lakla örtülür. Ardından deseni ince uçlu bir kalemle çizilir. Bu teknikte çukurlar mekanik bir kazıma yerine aside yedirilerek elde edilmektedir (Tekcan,

1997:1414). Asitle indirme baskıyı oyma baskıdan ayırt etmenin tek yolu, çizgilerin özelliğini incelemektir (Gombrich, 2004: 424).

2.3.4. Leke Baskı

“Aquatint” de denen bu teknikte doku ve boya tutucu yüzey elde etmek için reçine tozlarını metal plaka üzerine serpilir ve metal hafifçe ıslatılarak bu tozların yüzeye yapışmasını sağlanır; ardından da metal yüzeyi asitle oyulur. Böylece çalışmaya değişik tonlamalar verilebilir (Resim 8) (Tekcan, 1997:1414). Bu teknikte reçine bir nevi lak görevi yapar çünkü reçine aside dayanıklı doğal bir malzemedir. Beyazdan siyaha kadar olan tüm tonlar için asitte işlem gerçekleştirilmektedir. Ton değerlerinin ihtiyacına göre kalıp asitli suda bekletilir bu aşamada her kademe için belli bölgeler sıra ile kapatılıp bekletilir. En koyu lekeye oluşuncaya kadar bu işlem devam ettirilir. İşlem tamamlandıktan sonra tinerle tamamen temizlenen çukur yüzeylere boya uygulanarak baskı işlemine geçilir (**Resim 9**) (Ayan 2010: 139).

Resim 9. Kiki Smith, Mücevher, 2004, Kâğıt Üzerine Aquatint ve Aşındırma 21x27 cm

Kaynak: <http://conflictofinterestx.com/2018/09/qa-with-kiki-smith/>

2.4. Şablon Baskı

Şablon baskı boya geçirgen ve geçirgen olmayan yüzeyler temel alınarak yapılır (Tekcan, 1997: 1414). Karton ya da metal levhadan kesilerek elde edilen şablon parçaları baskının ana yapısını oluşturan lekelerdir. Parçalara boya verilerek ya da maskeleme yöntemi kullanarak boya uygulanır ve baskı işlemi gerçekleştirilir.

2.4.1. Elek Baskı

5000 yıl önce ilk olarak Çinlilerin denediği bu teknik daha sonraki dönemlerde Mısırlılar, Romalılar ve Japonlarda duvar, yer, tavan süslemeleri ile çömlükçilikte ve dokuma bezlerinde şablon tekniği olarak kullanılmıştır.

“İpek Baskı” ya da “Serigrafi” adıyla da bilinen bu tekniğin de temel ilkesi maskeleyedir. Ağaç ya da alüminyum çerçevelere özel dokunmuş ince bir kumaş (poliyester, ipek, teriten vb.) gerilir. Kumaşın baskı yapılacak bölümleri açık bırakılır, öteki bölümleriye kapatılır. Mürekkep ya da boya, bir kauçuk lastikle sıyırılarak sıvandığında desenin açık bırakılan gözeneklerinden aşağıya, kâğıdın üzerine geçer. Basılan desenin kenarında ipek dokusu büyüteçle görülebilir. Bu baskıda gereç olarak uzun zaman ipek kullanıldığından “ipek baskı” adıyla da anılmaktadır. Sanatçı desenini kumaşa değişik yöntemlerle geçirir. En basit yöntem ipeğin üstünü elle tutkal sürerek kapamadır. Bir başkası yapışkanlı kâğıt kapama yöntemidir. Emülasyon-stensil film yöntemleri ışıkla pozlandırma temeline dayanır. Elek Baskı’da da her renk için ayrı kalıp kullanılır. Kalıp bir baskı masasına bağlanarak renkler sırasıyla basılır (**Resim 10**) (Tekcan, 1997: 1414).

Resim 10. Andy Warhol, Mao, 1972, Serigrafi, 91.44x91.44 cm

Kaynak: <http://www.georgetownframeshoppe.com/artists/andy-warhol/mao-publishers-proof-93>

İpek baskı, önceleri ticari tekstil baskısında kullanılan şablon baskı tekniğinin geliştirilmesi yolu ile türetilmiştir. 1930’larda, özellikle ABD’de canlı opak renklerde ticari baskılar üretilmesi aracılığı ile popüler olmuştur. Andy Warhol foto-serigrafi ve

resmi birleştirerek ürettiği 1960'ların ünlülerinin çoklu portreleri ile bu tekniği popülerleştirmiştir (Cumming, 2008: 37).

2.5. Dijital Baskı

1960'lara sanatsal üretime dâhil olan dijital baskı, bilgisayar alanındaki gelişmelerin yeni basım ve çoğaltım tekniklerine olan yansımalarıdır. Milli Eğitim Bakanlığı dijital baskı için şu tanımlı vermektedir: “Kelime anlamı, baskının bilgisayar destekli dijital ortamlarda yapılmasıdır. Matbaa tekniğinde kullanılan film ve kalıp gibi unsurların ortadan kaldırılmasıyla dijital çekilmiş bir fotoğrafın ya da taranmış bir resmin, bilgisayar yardımı ile uygun programlarda metin, grafik, çizim vb. görselin hazırlandıktan sonra dijital baskı makineleri yardımıyla doğrudan baskı malzemeleri (Vinil, Folyo, One Way Vision, Mesh, Canvas, Cast folyo vs.) üzerine basılması işidir” (MEB, 2011: 3).

Dijital ortamda çalışmanın yarattığı avantajların yanı sıra, baskı kalitesinin uygun çözünürlükte ve yüksek kalite ile püskürtüldüğü takdirde alınan iyi sonuçlar dijital baskı tekniğini son dönemde sıklıkla tercih edilir hale getirmiştir. El yapımı özel kâğıtlar, suluboya kâğıtları ve hatta tuval bezi gibi birçok materyalin kullanıldığı baskı-altı malzemelere, yüksek çözünürlükteki dijital sanat baskıları kısa zamanda yapılabilmekte ve gelişen teknoloji ile çok talebe cevap verebilecek seri üretimler gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca yüksek çözünürlükteki dijital baskı sistemlerinin geliştirilmesiyle sanatçılar diledikleri çalışmalarını istedikleri ebatta ve neredeyse istedikleri malzemeye baskı alabilmektedirler. *Fine-Art Print* olarak adlandırılan bu baskı çeşidine sanatçıların ilgisi yoğundur. Ancak ülkemizde dijital makineleri ve malzeme tedariki yurtdışından ithal edilmektedir ve bundan dolayı artan fiyatlar sebebiyle sanatçıların tercih etmesini zorlaştırmaktadır (Beriş vd. 2018: 53-55).

2.6. Fotoğraf

Fotoğraf kelime anlamı olarak, ışık yardımı ile iz bırakmak anlamına gelir ve fotoğraf makinesiyle elde edilmiş görüntüyü, ışığa duyarlı cam, kâğıt gibi bir yüzey üzerine özel araçla geçirme, saptama yöntemidir. Susan Sontag fotoğraf konusunda şu bilgileri aktarmaktadır: “Niepce'nin görüntüyü plaka üzerine yansıtan işleme verdiği isim, helyografiydi -güneşle yazma. Fox Talbot, fotoğraf makinesini 'doğanın kalemi' diye nitelendirmişti” (Sontag, 2006: 189). Bir çoğaltma tekniği olarak fotoğraf, baskı çeşitleriyle benzerlik göstermektedir ancak görüntünün bir cihazla oluşturuluyor olması dolayısıyla özgün baskıdan ayrışır. Diğer yandan ontolojik olarak yaklaşıldığında fotoğrafın da bir baskı türü olduğu görülmektedir. Hatta bu konuda Mehmet Yılmaz

fotoğrafın resim olduğunu ifade etmektedir (Yılmaz, 2013a: 61). Bu muhtemelen kâğıda basılı fotoğraf için geçerli olan bir düşüncedir. Günümüzde dijital fotoğraflar ekranda gösterildiğinden dolayı, basılı olan fotoğraftan farklı olarak değerlendirilmektedir. Diğer yandan fotomontaj tekniği gibi sanatçının işin içine dâhil olduğu çalışmalar ile birçok farklı tekniğin bir arada kullanıldığı özgün baskı çalışmalarında fotoğrafın da yer alması dolayısıyla, bir baskı çeşidi olarak değerlendirilebilir. Fotoğraf ayrıca özgün baskı resimlerde olduğu gibi baskı adedi yazılarak numaralandırılmaktadır.

2.7. Özgün Baskı Numaralama ve İmzalama

Sanatçı tarafından yapılan özgün baskılar, basım sırası dikkate alınarak numaralanır. Önce baskı sırası, ardından da bir bölü çizgisiyle baskı adedi yazılır. (1/50, 2/50 vb.). Sanatçı imzasını sağ alt köşeye atar, imzadan hemen sonra yapım tarihi yıl olarak belirtilir. Sanatçı isterse yapıtının adını numarayla imza arasına yazar (Tekcan, 1997: 1414).

Sanatçı Baskısı: Numaralı baskılardan önce sanatçının kendisi için az sayıda çoğalttığı baskılardır. Bu baskıların üstüne “sanatçı baskısı” diye yazmak gerekir (Tekcan, 1997: 1414).

Deneme Baskısı: Sanatçının çoğaltmaya henüz kesin karar vermediği baskılardır. Bunlar çoğunlukla yırtılarak yok edilir. Eğer saklanılmak istenirse üstüne “deneme baskısı” diye yazılır (Tekcan, 1997: 1414).

Baskı Atölyesinin Markası: Sanatçının baskıyı kendi atölyesinde yapma olanağı bulunmadığı zaman çoğaltmanın yapıldığı atölyenin markası kâğıdın kenarına yakın bir noktaya, resmi etkilemeyecek şekilde bir biçimde basılır (Tekcan, 1997: 1414).

2.8. Bir Özgün Baskı Atölye Kurulumu Örneği

Günümüzde Güzel Sanatlar Fakültelerinin ve eşdeğer fakültelerin Resim Bölümlerinde ve Özgün Baskı Ana Sanat Dallarında profesyonel anlamda Özgün Baskı atölyeleri mevcuttur. Ayrıca çeşitli özel kişilerin, sanatçıların da kendi kurdukları özel Özgün Baskı Atölyeleri mevcuttur. Bu atölyelerde Özgün Baskı üretiminin yanında Özgün Baskı sanatı eğitimi de sürdürülmektedir.

Özgün Baskı Atölyesi kurulumu için en az 60 metrekare bir mekân gereklidir. Bu atölye mekânı çalışacak kişi başı 2 metrekare alan bırakılabilecek şekilde düzenlenmelidir. Atölyenin aydınlatma sistemi beyaz ışık veya gün ışığı şeklinde olmalı, atölyede özellikle asitle çalışılacak kısımlarda kesinlikle havalandırma fanları bulunmalıdır. Atölyede çok amaçlı bir lavabo ve musluk mutlaka bulunmalıdır. Bunun dışında temel bir özgün baskı dersi için gerekli aletler ve malzemeler aşağıda listelenmektedir.

- 1- Gravür Presi 83,5x130 cm Kompak laminant tabla
- 2- Baskı Keçesi 1 Adet 6 mm 77x120 cm beyaz yün keçe
- 3- Baskı Keçesi 1 Adet 4 mm 77x120 cm beyaz yün keçe
- 4- 1 adet - aside dayanıklı 60x80x12,5 cm Plastik Küvet
- 5- 1 adet - aside dayanıklı 40x60x10 cm Plastik Küvet
- 6- Çizim masası (boyutları ve sayısı kişi sayısına göre belirlenir)
- 7- Oyma işlemi için gerekli masa (boyutları ve sayıları kişi sayısına göre belirlenir)
- 8- Işıklı masa
- 9- Merdane: Bir adet 5 cm'lik -Bir adet 10 cm'lik Merdane- Bir adet 20 cm'lik Merdane-Bir adet 32 cm'lik Merdane -Bir adet 42 cm'lik Merdane -Bir adet 52 cm'lik Merdane
- 10- Kurutma Rafı, 2 adet - galvaniz kaplama
- 11- Çelik uç takımı
- 12- Raspa takımı
- 13- Çeşitli ölçülerde linol
- 14- Çeşitli ölçülerde ahşap plaka
- 15- Çeşitli ölçülerde çinko-bakır- pirinç plaka
- 16- Matbaa mürekkepleri- ana renkler, siyah beyaz renkler
- 17- Kağıt ıslatma teknesi (çeşitli boyutlarda)
- 18- Temiz bez kovanı- temizlik bezleri
- 19- Eldiven, maske, iş gözlüğü vb. korunma araçları
- 20- Çöp kovası
- 21- İlk yardım seti
- 22- Yangın tüpü

Sonuç

Özgün baskı resim tekniklerinin incelendiği bu çalışma hem genel bir bilgi ihtiyacı duyan araştırmacılar için hem de alanda uzmanlaşmak isteyen veya alan içerisinde derin bir araştırma ya da uygulamalı çalışma yapmak isteyen araştırmacı ve sanatçılar için bir bilgi kaynağı olarak şekillendirilmiştir. Kuramsal bilgilerin sıralanması, özgün baskının tarihçesinin, özgün baskı türleri ve özgün baskı resimle ilgili kavramların sunulması ile

inşa edilmiştir. Diğer yandan uygulama açısından gerekli bilgiler de özgün baskı tekniklerinin anlatımı ve bir özgün baskı atölyesinin kurulması için gerekli alet-araç-malzemelerin sıralanması biçiminde verilmiştir.

Özgün baskı resim Türkiye’de çok az sanatçı tarafından tercih edilen bir sanat dalıdır. Özgün baskı alanında geçmişe dayalı geleneğimizin olmaması, literatür yetersizliği, eserlerin satış olanaklarının azlığı ve en mühimi de malzeme sağlamadaki güçlükler ile atölye problemleri bu durumun etkenleri olarak sayılabilir (İçmeli, 1985: 64). Bu bağlamda bu çalışma Güzel Sanatlar Fakültelerinde özgün baskı resim atölyelerinin kurulması ve uygun fiziki şartların oluşturulması, bu alanda çalışmaların geliştirilebilmesi için önem arz etmektedir.

Kaynaklar

Akalın, G. (2000). *Gravür*. Çanakkale: Kale Seramik Sanat.

Akalın, G. (2003). Türkiye’de Özgün Baskı Resme Tarihsel Bir Bakış; Gravür’ün Sorunları ve Çözüm Önerileri. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8, 130-138. (<http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunikkefd/article/view/1021003851/1021003678>)

Aslan, M., Türker, İ.H., Çokokumuş, B. (2015). Eğitim Fakülteleri Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Programında Özgün Baskı Dersinde Karşılaşılan Sorunlar. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13:2, 92-108. (<https://dergipark.org.tr/download/article-file/261602>)

Aslıer, M. (1985). Son Yüzyılda Türkiye’de Özgün Baskıresim Sanatı. *Türkiye’de Sanatın Bugünü ve Yarını*. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 1.Uluslararası Sanat Sempozyumu. Ankara: Güzel Sanatlar Fakültesi:1. 31-38.

Bektaş, C. (1997). Grafik Tasarım. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 2*. İstanbul: Yem. 702-711.

Beriş Y., Kaplanoğlu A. (2018). Dijital Baskı Teknolojisi ve Günümüz Baskı Resim Sanatına Etkileri. *Yıldız Journal of Art and Design*, 5:1, 48-62. (<https://dergipark.org.tr/download/article-file/506425>)

Cumming, R. (2008). *Sanat*. İstanbul: İnkılap.

Gombrich, E. H. (2004). *Sanatın Öyküsü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

İçmeli, M. (1985). Çağdaş Açından Türk Grafik Sanatları. *Türkiye’de Sanatın Bugünü ve Yarını*. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 1. Uluslararası Sanat Sempozyumu. Ankara: Güzel Sanatlar Fakültesi:1, 61-67.

Kıran, H. (2017). Çağdaş Baskı Resim Sanatına Bir Bakış. *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 10.

MEB. (2011). *Matbaa Teknolojisi. Geniş Ebatlı Dijital Baskı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Özsezgin, K. (1998). *Türk Resmi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Sontag, S. (2006). *Fotoğraf Üzerine*. Osman Akınhay (Çev.). İstanbul: Agora Yayınları.

Südüor, T. (1999). Cumhuriyet Döneminde Özgün Baskı. *Cumhuriyet'in Renkleri ve Biçimleri* içinde (s. 90-95). İstanbul: Tarih Vakfı.

Tansuğ, S. (2005). *Çağdaş Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi

Tekcan, S. S. (1997). Özgün Baskı. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 3*. İstanbul: Yem. 1413-1414.

Toprak, E. (2009). *Türkiye'de Özgün Baskıresim Sanatı'nın Gelişimini Etkileyen Önemli Kurumlar*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü Grafik Anasanat Dalı Yüksek. Lisans Tezi. İstanbul. (<https://katalog.marmara.edu.tr/eyayin/tez/T0061626.pdf>)

Yılmaz, M. (2013a). *Modernden Postmoderne Sanat*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Yılmaz, M. (2013b). *Fotoğraf Resimdir*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

İnternet Kaynakları

http://cumhuriyetmuzesi.marmara.edu.tr/ust_menu/muze-hakkinda/tarihce/

<https://imoga.org/pages/baski-resim-print>

<http://www.hasanpekmezci.com/baski-resim-ve-turkiyede-baski-resim/>

[Erişim Tarihi:10.06.2019]

Görsel – İşitsel Kaynaklar

Resim 1- <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/337625>

Resim 2- https://www.edvard-munch.com/gallery/litho/anxiety_litho.htm

Resim 3- https://www.moma.org/explore/inside_out/2015/01/22/jean-dubuffet-memories-from-nature/?utm_source=social&utm_medium=tumblr&utm_campaign=013115b

Resim 4-

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paul_Gauguin,_Eve_\(The_Nightmare\),_1899_%E2%80%93_931900_monotype.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Paul_Gauguin,_Eve_(The_Nightmare),_1899_%E2%80%93_931900_monotype.jpg)

Resim 5- <https://www.flickr.com/photos/92440193@N03/8686589145>

Resim 6- <https://www.theartstudiouk.com/?product=pablo-picasso-portrait-of-a-woman-after-cranach-the-younger>

Resim 7- <https://www.metmuseum.org/de/art/collection/search/354631>

Resim 8- https://fr.wikipedia.org/wiki/Fichier:Charles_Turner_-_Shipwreck.jpg

Resim 9- <http://conflictofinteresttx.com/2018/09/qa-with-kiki-smith/>

Resim 10- <http://www.georgetownframeshoppe.com/artists/andy-warhol/mao-publishers-proof-93> [Erişim Tarihi:10.06.2019]